Inledning

Vid läsning av domböcker från Marks häradsrätt stötte jag för en tid sedan på en man som, trots att han inte tillhör min släkt, väckte mitt intresse. Mannen ifråga är Sven Persson i Brännared Sörgård, Öxnevalla socken, som troligtvis dog 1711.

Vid sommartinget 1712 framträder två av hans barn och arvingar efter att ha instämt ett stort antal personer som varit skuldsatta till Sven. I protokollet finns 102 paragrafer som var och en avhandlar någons skuld till sterbhuset. Det är fascinerande läsning och man möts här av enkelt folk, som bönder, änkor och soldater, som för en skuld pantsatt en ko eller en oxe. Men här förekommer också adliga personer, som lånat flera hundra daler och som pantsatt sina frälsehemman.

En sammanräkning av alla de skulder som redovisas i protokollet ger en summa om drygt 3 200 daler silvermynt, en astronomisk summa vid den här tiden, speciellt som Sven av allt att döma var en vanlig bonde.

Efter att ha läst om detta blev jag intresserad av Sven och jag undrade hur kan kunnat ägna sig åt en så omfattande låneverksamhet. Han måste ha varit osedvanlig förmögen, men hur blev han det? Vad för verksamhet kan han ha sysslat med?

Jag beslöt därför att försöka ta reda på mer om Sven för att möjligtvis kunna besvara dessa frågor. Som en startpunkt valde jag att sammanställa de skuldärenden som redovisas i protokollet (se bilaga 1).

Om skuldärendena

De aktuella paragraferna finns i volymen EVIIAABA:365 (1712) som finns digitaliserad av Arkiv digital. De startar på sidan 72 där inledningen på den första paragrafen lyder:

88. S:d inställte sig på samte. arfwingars wägnar uti Brännared efter framledne Swen Persson, dess sohn ehrlig och beskiede. Jöns Swensson, samt den älsta dotteren dygdesamma hustru Anna Swensdotter från Elofztorp, hwilka sig till answar låtit instämma, åthskillige deras sah. faders debitorer ibland hwilka först comparerade Ambiörn Hugg från Torestorpa sochn, hwilken här in för Rätten tillstår sig wara skyldig framledne sah. Swen Persson 9 Rd:r courent eller 13 ½ d:r smt deremot han pantsätter en rödstiärnat oxe…

I bilaga 1 redovisas samtliga skuldärenden med namn på den skuldsatte, skuldsumma mm. Dessutom anges en fördelning över antal skuldärenden per socken.

Med reservation för att jag gjort några felregistreringar summerar skulderna till 3 289 daler silvermynt.

För att få ett begrepp om denna summa kan man notera att en oxe ungefär genomsnittligt pantsattes för 8 daler. Den sammanlagda skuldsumman skulle då uppgå till 411 oxar.

Vad jag vet om Sven Persson

Tyvärr saknas kyrkböcker för Öxnevalla socken före 1763, vilket gör att man får förlita sig på andra källor. De jag använt är förutom domböcker, mantalslängder, jordeböcker och generalmönsterrullor.

Att Sven Persson levde Brännared framgår ju av domböckerna. Här fanns tre gårdar – Vintergården, Västergården och Södergården. Den förstnämnd var ett kronohemman medan de andra var frälse.

Sven bodde på Södergården där han dog, 1711 eller 1712, vilket framgår av mantalslängderna för Öxnevalla 1711 och 1712. I längden från 1699 anges han som änkeman. Se bilaga 2.

Sven var alltså frälsebonde. Som ägare till Sörgården anges i 1670 års jordebok Johan Lillie af Aspenäs (död 1671) och i senare jordeböcker hans hustru, Karin Stake (död 1702).

Jag har inte lyckats utröna vem Svens hustru var. I de anförda paragraferna över skuldärenden nämns fyra barn – Jöns i Hovgården, äldsta dotter Anna i Elofstorp, Ingeborg och Bengt.

Dottern Ingeborg var gift med länsmannen och frälsefogden Johan Hedström. Hedström framträder som arvingarnas talesman i flera mål efter 1712 då olika skuldärenden tas upp.

Jag har via Släktdata sökt efter fler mål där Sven deltog. Se bilaga 3.

Andra mål där Sven Persson framträder

Vid vintertinget 1668 (EVIIAAAB:31 sid 12) var Sven instämd för att ha överfallit länsmannen Anders Larsson.

Länsmannen Anders Larsson beklagade sig wara öfwerfallen ai höstaas, då han drog från tinget af Swen Persson i Brännare frällse och då skälter för en skällm, och då framkallade nämdemännerne Bengt i Ödzmåhla och Anders i Strömmarid, hwilka aflade sin sanning eed, och berättade att dhe kommo samma gången efter på wägen, men dheras träta kunde dher icke höras uthan allenaste dhett, att Swen kallad länsmannen een skällm och hwifwade sin käpp åth honom. Swen plichtar efter 17 Cap. Tingsmb. doch i tweböter för dhetta skälsord 6 mark smt efter dhet war Cronones tienare.

Vid hösttinget 1705 anges i protokollet (småprotokoll EVIIAAC:5, sid 136) följande:

Blef halfwa frälsehemmanet Östregården i Brännared som Befallningzman Oluf Persson efter sahlubreef dat:t Trantorp d. 5 hujus af samt. framledne fru Karin Stakes respective arfwingar för 300 d:r smt sig tilhandladt, icke allenast uppå ansökning intecknadt, utan ock till laga uppbud bewilljat_1 g.
Upbödz ¾ delar i skattehemmanet och rustningz stommen Wasse som Enkian hustru Margreta Wassman till hälften emot 40 Rd och soldaten Nils Stake en fierding för 40 Rd:r till Swen Persson i Brännared pantsatt.

I det första stycket anges att Olof Persson köpt Östergården av Karin Stakes arvingar, vilket väcker en del frågor. Dels nämns någon Östergård inte i mantalslängder eller jordeböcker, dels undrar man vem Olof Persson var. Jag tror att man avsett Södergården eftersom Karin Stake angivits som innehavare av denna gård i jordeboken 1698 och Olof 1709. Att Olof ägt ett frälsehemman strider mot de adliga privilegierna, men det kan ha varit så att han förvärvat skatterätten (besittningsrätten) och att arvingarna behållit frälserätten.

Olof Persson kan ha varit en bror till Sven Persson, vilket anges av Krister Frank i Anbytarforum (Sven Persson i Brännared | Anbytarforum). Jag har dock inte själv kunnat verifiera denna koppling, bortsett från att den indikeras av mantalslängderna (se bilaga 2).

Av det andra stycket framgår att rusthållet Vasse pantsatts till Sven. Att gården övergick i hans ägo indikeras av generalmönsterrullor från Västgöta regemente (Älvsborgs kompani nr 23) där Sven anges som innehavare av rusthållet 1712 och hans arvingar 1715.

Vid sommartinget 1707 avhandlades en vådeld som utbrutit på Brännared Södergård (EVIIAABA:205, sid 110):

S:d insinuerade Cronones Ländzman Peter Åhberg en synförrättning, som är hållen på fierdedehls frälsehemmanet Södra Brännared i Öxnewalla sockn, öfwer den brandskada der sammastädes hoos åboen Swen Pedersson d: 7 hujus tijmat, bestijgandes sig till 117 d:r 31 öre silfwermynt. Men alldenstund sielfwa åboen intet war tillstädes att afläggia wådaeeden, så kunde för denna gång intet wijdare tillgiöras, utan uthställes der med till nästa ting.

Sven infann sig vid höstinget samma år (EVIIAABA:205, sid 189) där han avlade eden, *med hand å book*, betygandes att varken han eller gårdsfolket varit vållande till eldsvådan.

Bilaga 1. Skuldärenden

Skuldärenden

Nr	Namn	Gård	Socken	Skuld daler, smt	Pantsatt
88	Ambjör Hugg		Torestorp	13	1 oxe
89	Lars	Hårsås	Hajom	9	
90	Måns Christoffersson	Vik	Torestorp	9	1 oxe
91	Lars	Gundbjörnatorp	Öxabäck	15	2 stutar
92	Nils	Björnås	?	3	
93	2 änkor	Brastorp	Ällekulla	9	
94	Änka	Slåbo	Torestorp	9	1 oxe
95	Måns, nämndeman	Bålabygd	Torestorp	6	1 ko
96	Lille Anders	Skåre	Torestorp	6	
97	Börje Larsson	Fagerhult	?	7	1 oxe
98	Gamle Bengt Persson		?	10	
99	Anders	Krantse	Horred	19	5 kor
100	Måns Hall	??bäck	?	3	
101	Per	Lindhult	Horred	6	1 stut
102	Per	Sjöby	Horred	2	
103	Jöns Rases hustru		?	7	
104	Börje	Fåglabäcken	Torestorp	4	
105	Anders	Lunnagården	Istorp	18	
106	Trumslagarna Erik och Anders		?	18	
107	Bengt eller Truls	Strömmared	Istorp	1	
108	Bengt	Liom	Istorp	24	
109	Gustaf Persson	Göteborgs hospital	Istorp	54	All boskap och egendom
110	Anders Carlsson	Broby	Istorp	7	
111	Änkan Kerstin Börjesdotter	Byslätt	Istorp	4	
112	Lars Helgesson	Krantsbo	Istorp	21	
113	Anders	Byslätt	Istorp	21	
114	Olof Svensson	Byslätt	Istorp	21	
115	Gudmund Björnsson	Byslätt	Istorp	54	
116	Sven Börjesson	Hovgården	Istorp	53	
117	Olof	Ussbo	Öxnevalla	28	2 stutar och annan boskap
118	Michel	Gunnabo	Öxnevalla	18	
119	Håkan	Källeberg	Öxnevalla	16	2 oxar
120	Lars	Källeberg	Öxnevalla	5	Sin boskap
121	Änkan	Berg	Öxnevalla	15	
122	Nils	Skärnhult	Öxnevalla	5	
123	Hustru Anna	Viskebacka	Öxnevalla	12	
124	Jon Frits hustru		?	6	1 ko
125	Anders	Vik	Torestorp	23	
126	Börje	Vik	Torestorp	6	
127	Jöns	Hyltenäs	Öxnevalla	12	

		Fogdegården			
128	Per	Hyltenäs	Öxnevalla	5	1 ko
129	Änkan	Smedsbol	Kattunga	6	
130	Anders Jönsson	Osgården	Kattunga	30	Egendom och husgeråd
131	Anders	Osgården	Kattunga	6	
132	Ebba	Björketorp	Kattunga	52	Skattegården
133	Jon	Staxered	Berghem	6	
134	Nämndeman Hans	Desarehult	Berghem	16	
135	Lars	Hattestad	Berghem	17	2 oxar
136	Sven	Guntorp	Berghem	12	
137	Per skomakare	Lekvad	Berghem	4	
138	Jöns	Lekvad	Berghem	9	
139	Anders	Lekvad	Berghem	6	
140	Olof Jönsson	Grönskog	Berghem	8	
141	Nils Falk	Berghems torp	Berghem	12	
142	Nils Börjesson	Kilen	Kinnarumma	12	
143	Carl Jönsson	Syltered	Berghem	8	
144	Hustru Botilla	Syltery	Berghem	7	
145	Hans	Syltered	Berghem	10	
146	Ryttaren Måns	Kurse	Hajom	27	Sin skattejord
147	Olofs änka	Kullagården	Skene	24	
148	Erik Smed		Kinna	3	
149	Olofs bror	Hattestad	Berghem	6	
150	Erik snickare	Hult	?	7	1 ko
151	Bengt Larsson	Vasse	Horred	72	1/4 skattejord
152	Öjer	Apelskog	Surteby	7	1 stut
153	Anders Fåhle		?	2	
154	Ingeborg Helgesdotter	Holmåkra	Surteby	13	
155	Arvid	Karlsgård	Surteby	9	
156	Anders	??	?	3	
157	Lars	Mjöle?	Fotskäl	42	3 oxar och annan boskap
158	Anders	Nabbared	Surteby	6	
158	Bengt Bengtsson	Slätthult	Surteby	4	
159	Jöns	Sträte	Fotskäl	3	
160	Börje	Vilg	Fotskäl	46	Sin boskap
161	Lille Bengt Larsson	Fotskäls kulle	Fotskäl	28	
162	Store Bengt Larsson	Fotskäls kulle	Fotskäl	45	Sin egendom och boskap
		Fotsgärds			
163	Anders	Klockaregård	Fotskäl	9	
164	Olof	Törestorp	Fotskäl	2	
165	Olof Helgesson	Törestorp	Fotskäl	25	3 kor och annan boskap
166	Öjer	Törestorp	Fotskäl	9	
167	Åbon	Mellby Västergård	Hajom	4	
168	Anders	Hukebacka	Fotskäl	18	
169	Anders son	Sunnabäcken	Fotskäl	7	
170	Korp. Lars Trana		?	10	
171	Helena Wassman	Vasse	Horred	29	
172	Soldaten Jök		?	6	

173	Sven Olofsson	Ånered	Vättle härad	12	
174	Anna Lillie		?	400	Viskebacka, Öxnevalla
175	Kompaniprofossen	Flybacka	Hyssna	5	
176	Sven Larsson	Guthult	Fotskäl	15	
177	Torbjörn	Backgården Nödinge	Hajom	9	
178	Maria Stomberg		?	100	
179	Sten Tranhielm		?	100	Töllebäck Skomakargård
180	Häradsskrivaren Nyberg		?	50	
181	Borgaren Erik Nilsson		?	113	Silverkanna och silverskål
182	Kyrkoherden Erik Treslow		?	100	
183	Rådmannen Anders Holm		Borås	150	Silverpant Skomakargården
184	Anna Lillie		?	100	Töllebäck
185	Kapten Reutervald		?	30	
186	Fältväbeln Sven Tengberg		?	7	
187	Ingrid Silverlod		?	600	Frälsehemmanet Rud
188	Sal. Prosten Olai Floderi		?	27	
189	Catharina Lillie		?	200	
			Summa:	**3289**	

Antal skuldärenden per socken

?	24
Berghem	13
Borås	1
Fotskäl	12
Hajom	4
Horred	5
Hyssna	1
Istorp	11
Kattunga	4
Kinna	1
Kinnarumma	1
Skene	1
Summa:	1
Surteby	5
Torestorp	8
Vättle härad	1
Ällekulla	1
Öxabäck	1
Öxnevalla	9

Bilaga 2. Mantalslängder och jordeböcker

I följande tabeller redovisas innehållet i mantalslängderna för de två frälsehemmanen i Brännared för några år – Västergården och Södergården.

Mantalslängder, Öxnevalla, Brännared

År	Västergården	Södergården
1705	Anders änka	Olof, Sven
1710	Sven	Olof, Sven
1711	Sven	Olof son och moder, Sven änkeman
1712	Sven	Per son och moder, Sven man död
1713	Sven	Per son och moder, Sven död
1714	Sven Andersson	Per Olufsson son och moder Johan Hedström

Jordeböcker, Öxnevalla, Brännared

I jordeböckerna brukar mestadels ägare till frälsehemman anges ute i marginalen. Ofta men inte alltid anges brukarna, då mestadels under kronoräntan.

År	Västergården	Södergården
1686	Brukare: Anders i Brännared Ägare: Wälb. Elin Drake	Brukare: Peder i Brännared Ägare: Wälb. Karin Stake
1698	Brukare: Sven Ägare: Wälb. Göran Ulfsparre	Brukare: Olof, Sven Ägare: Wälb. Karin Stake
1709	Brukare: Sven Ägare: Wälb. Hans Soop	Brukare: Olof, Sven Ägare: Frälsefogde Olof Persson
1715	Brukare: Sven Ägare: Wälb. Hans Soop	Brukare: Per Ägare: Frälsefogde Olof Persson

Bilaga 3. Sökning i domböcker

Med hjälp av Släktdata har jag hittat många mål där Sven Persson ska ha förekommit. Jag sökte på Sven Persson, Brännared, Marks häradsrätt.

Jag har gått igenom de flesta av nedanstående träffar och framförallt sökt efter ledtrådar kring Svens härkomst, sysselsättning och hur han fick sin förmögenhet. Detta har dock varit resultatlöst. Jag redovisar detta i dess nuvarande skick i mitt arbetsmaterial.

- 1666, sommarting, stöld EVIIAAAB:30 bild 4040, ingen uppgift om hustru
- 1668, vinterting, EVIIAAAB:31 bild 1240, SP överfallit länsmannen Anders Larsson
- 1688, VT, skuldfordringsmål. Svårläst inte hittat.
- 1705, höstting, småprotokoll EVIIAAC:5 sid 136
    - Margareta Wassman och soldaten Nils Stake pantsatt rustningsstommen Wasse till Sven Persson
- 1703, HT, tvist om soldatlön
    - Syftning på Svens avlidne bror ”Lille Sven”?
- 1704, sommarting, bild 400, falsk beskyllning
    - SP beskylld för att ha tillgripit pengar som Esbjörn Bengtssons bror deponerat, ej bevis
- 1706, höstting, skuldfordran EVIIAAAB:173 bild 1170
    - Jöns Svensson på faderns vägnar. Sven skyldig 5 d:r till soldaten Nils Jönsson för resterande munderingskostnader.
- 1706, HT, arvstvist redovisning av arvingar. Inte hittat.
- 1707, ST, bild 1120: synförrättning inlämnas över vådeld i Brännared Sörgård. Sven Pedersson inte närvarande, målet uppskjuts till nästa ting (se även bild 1270)
- 1707, HT, bild 1910: vådeld
- 1708, vinterting, sommarting, skuldfordran (ej i småprotokoll)
    - Anna Helgesdotter mot Anna Börjesdotter o Jöns Persson
- 1708, HT, arvstvist arvingar
    - Bild 1800, HT: Anna Helgesdotter och Anna Börjesdotter emot Sven Persson
        - Om SP tillgripit egendom i sterbhus
- 1709, vinterting, skuldfordran, bild 300
    - Anna Helgesdotter har en fordran på sterbhuset efter Per Svensson i Karstorp. Sven Persson skall all egendom sig bemäktigat. Se Från domböcker – En skuldfordran på Sven Persson i Brännared
- 1709, vinterting, hästaffärer, skuldfordran
- 1710, VT, anklagelser, 1710-01-07 (4 st)
    - Bild 650: Avlidne Fältskären Olof Hannings med hustru Maria Stombergs skuld till ”välaktade” Sven Persson, Jöns Svensson nämns
    - Bild 670: Lantjägmästaren och mantalskommissarien Olof Åhmans skuld till Sven Persson
    - Bild 680: Olof Åhmans och Baron Nils Kaggs skulder till Sven Persson

    - Bild 710: Dygdesamma Ingeborg Svensdotter genom Jöns Svensson kärar till Åke Svensson i Aplagården. Åke ska berusad ha inträngt i Sven Perssons hem (tal om korpralshjälp). Senare har Ingeborg besökt Aplagården och då av Åke blivit förolämpad. Åke döms till böter.
    - Bild 780: Dygdesamma hustru Ingeborg Svensdotter i Brännared instämt Bengt Larsson i Fotskäls kulle för skuld om 8 d:r
    - Bild 790: Åke Svensson och Per Jönsson i Aplagården emot Sven Persson om att Svens svin bökat på deras ägor
- 1710, VT, skuldfordring
- 1711, sommarting (EVIIAABA:333, bild 680 sid 69, Sven vittne)
    - Änkan Elin Larsdotter i Vintergården åberopar Sven som vittne att sal. Jöns Börjesson fordrar av sal. Hans Winter 18 r:d. Jöns skall ha efterskänkt skulden. Sven ska återkomma vid nästa ting för att bevittna sin attest. (3 st)
- 1712, VT, 2 st
    - Bild 330: Jöns Svensson om Ebba Börjesdotters skuld
    - Bild 340: Jöns Svensson om Olof Åhmans skuld, Sven Persson avliden
- 1712, ST, flera
- 1712, sommarting, EVIIAABA:365, st bild 750- (även småprotokoll samma ting)
    - Bild 750: Skulder till Svens sterbhus, barnen Jöns och Anna nämns
- 1713, ST bild 2150, Johans salige svärfar. Om Jöns Sjöbergs skuld till sterbhuset
- 1713, ST, död om dennes redlighet
    - Jöns Svensson om Olof Börjessons skuld.
- 1714, ST, skuldfordring
- 1714, HT, 1714-09-22, om prästgård, ej hittat
- 1715, ST, 1715-05-16, arvingar
    - Bild 2010: Johan Hedström om Ebba i Björketorps skuld
- 1715, HT, 1715-10-03
    - Bild 3320: Johan Hedström uppbud 2 för Ebba Börgesdotters Björketorp Skattegård
- 1717, VT, 1717-02-04
    - Bild 730: Johan Hedström om flera personers skulder till sterbhuset. Arvingarna uppdragit skulderna till Johan von Hoffdahl. Hans sterbhus ålagt JH att infordra.
- 1717, ST, 171-05-13 flera.
    - Bild 1670: Skattehemmanet Dalen, Istorp förpantat till arvingarna
    - Bild 1670: Sten Tranhielms och Anna Lillies skulder till sterbhuset
- 1717, HT, 1717-09-26
    - Uppbud 2 av Dalen i Istorp
- 1718, VT, 1718-02-10 2 st, 1718-05-05
- 1720, VT, skuldfordring
- 1721, HT, 1721-09-26 2 sr

    - Bild 924: Om överstelöjtnant Sten Tranhielms skuld. Pantsatt Skomakargården i Töllebäck. Protesterar mot att arvingarna uppbjudit och fått lagfart på gården. Målet ska fortsätta.
    - Bild 950: forts. Se Från domböcker.
- 1722, VT, 1722-02-19
- 1722, ST, 1722-05-30, bild 1182
    - Johan Hedström tilltalar, å Bengt Svenssons vägnar, Lars Andersson i Vasse för att dennes svärfar, Nils Stake, varit skyldig Johans svärfar Sven Persson i Brännared. Det framgår att Lars Anderssons hustru hette Kerstin Nilsdotter.
- 1722, HT, 1722-09-26 2 st
- 1723, ST, 1723-06-12, lånat till Lillie
- 1723, ST, 1723-06-12, om Tokabo